

รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัฐวิณั ลิทธิศิริวรรณ
ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความวิจัย

ความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหาร¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารจากความผูกพันต่อครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนเตรียมทหาร ชั้นปีที่ 1-3 ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวนทั้งสิ้น 1,151 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบการชันภูมิ 2 ขั้นตอน งานวิจัยนี้ใช้การหาค่าสหสัมพันธ์ และการถดถอยพหุคูณเป็นสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยสรุปว่า ความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความผูกพันต่อครอบครัว ประกอบด้วย ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ด้านขอบเขตความสัมพันธ์ ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านความสนใจ และด้านการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถร่วมกันทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ร้อยละ 21.0 ผลการวิจัยในกลุ่มรวม พบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวด้านความสนใจเป็นตัวแปรทำนายอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวตามลำดับ

คำสำคัญ : ความผูกพันต่อครอบครัว, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, นักเรียนเตรียมทหาร

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความผูกพันต่อครอบครัวของนักเรียนเตรียมทหาร ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี พ.ศ. 2558

Family Cohesion and Lifelong Learning of Pre-cadet

Abstract

The purpose of this research examines correlation between family cohesion and lifelong learning and pinpointing the important predictors in term of family cohesion, as well as their predictive percentage, of lifelong learning. The sampling consists of 1,151 pre-cadets from Year 1 to Year 3 in the second semester of academic year 2014. The two-step stratified sampling was used. Descriptive statistics, pearson's product moment correlation coefficient, and multiple regression were used to analyze the data. Results of the research found that the positively correlation between family cohesion and lifelong learning is statistically significant at .01. Family cohesion comprises nine indicators : emotional bonding, boundaries, coalitions, time, space, friends, decision-making, interests, and recreation. All family cohesions were the co-variance explanation of the lifelong learning at 21.0 percent. Result of to total sample indicated that family cohesion in dimension of interest was the first important predictor of lifelong learning, followed by emotional bonding, and coalitions.

Keywords : Family Cohesion, Lifelong Learning, Pre-cadet

บทนำ

ครอบครัวมีความสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีพัฒนาการทุกด้านเป็นไปอย่างปกติและมีพัฒนาการตามวัย เชลเฮเวท และคณะ (Shalhevet, et al., 2009, p.67-75) อธิบายว่าบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงวัยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน หากมีรากฐานทางครอบครัวที่เข้มแข็งจะช่วยให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ดีตลอดทั้งชีวิต แต่หากสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ดีหรือครอบครัวมีปัญหา ซึ่งทำให้รู้สึกว่าคุณค่าความรักความผูกพันก็จะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ รวมทั้งจะเกิดความยุ่งยากในการปรับตัว และอาจทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาหรือผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ในช่วงเวลาที่ยากลำบากของชีวิตไปได้ด้วยตนเอง แนวคิดทางจิตวิทยาที่อธิบายถึงความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลคือ แนวคิดเชอคัมเพลกซ์ (Circumplex Model of Marital and Family System) ของ ออลสันและคณะ (Olson, et al., 1979) ซึ่งเขาได้พัฒนาทฤษฎีเชอคัมเพลกซ์ ขึ้นในปี ค.ศ. 1979 เพื่ออธิบายกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้ครอบครัวแข็งแรง (Healthy Families) แนวคิดนี้มีพื้นฐานกรอบแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีระบบ (System Theory) เขาอธิบายว่าการที่บุคคลจะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขจำเป็นต้องมีความรักความผูกพันที่มีรากฐานมาจากครอบครัว เขาจะอธิบายถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับหน้าที่ของครอบครัว โดยที่สมาชิกในครอบครัวสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการสื่อสารทางบวก สมาชิกมีความใกล้ชิดผูกพันกัน มีวิธีการรักษาสัมพันธ์ที่ดี มีการใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพ ความผูกพันต่อครอบครัวจึงเป็นการที่สมาชิกมีการเห็นคุณค่า มีความเอื้ออาทร มีความห่วงใยซึ่งกันและกัน การสนับสนุนกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว บรรยากาศในครอบครัวจึงเต็มไปด้วยความอบอุ่น

ออลสัน และ ไครอล (Olson, & Gorall, 2003, p.556-558) กำหนดให้ความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว (Family Cohesion) เป็นมิติที่ 1 ของแนวคิดเชอคัมเพลกซ์

สำหรับมิติที่ 2 และ 3 ได้แก่ ความยืดหยุ่น (Flexibility) ซึ่งเป็นการวัดความสามารถในการปรับตัวของครอบครัว และการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว (Communication) สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาในมิติของความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากมีงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่แสดงถึงความสำคัญของความผูกพันภายในครอบครัว จากผลการวิจัยพบว่าความผูกพันต่อครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเรียนรู้และการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมของบุคคลโดยเฉพาะในวัยรุ่น ซึ่งงานวิจัยของ เชลเฮเวท และคณะ (Shalhevet, et al., 2009, p.67) พบว่า ความผูกพันของวัยรุ่นกับญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย สามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และช่วยลดปัญหาการปรับตัวของวัยรุ่นได้ มีผลการวิจัยในประเทศไทยที่พบว่าปัจจัยเชิงสาเหตุด้านสภาพแวดล้อมในครอบครัวส่งผลทางตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสมาชิกในครอบครัว และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมในครอบครัวกับการเรียนรู้ พบว่า ที่มีความสัมพันธ์ทางบวกสูงกับการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (จรัสวิทย์ สิทธิศิริวรรค, 2552, น.64-65) สำหรับบทความวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยนำบางส่วนของงานวิจัยฉบับสมบูรณ์มาเผยแพร่ โดยนำเสนอผลวิจัยเฉพาะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างความผูกพันของสมาชิกครอบครัวด้านต่างๆ ตามแนวคิดเชอคัมเพลกซ์ของออลสัน กับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหาร โดยมีข้อสังเกตว่าจากวิกฤตการณ์หลายครั้งของประเทศไทยที่ผ่านมา ทหารเป็นบุคคลสำคัญที่ช่วยเข้ามาคลี่คลายในสถานการณ์ต่างๆ ผ่านพ้นไปได้ แน่ใจว่าบุคคลที่ต้องปฏิบัติหน้าที่อันทรงคุณค่านี้ย่อมได้รับการพัฒนาและวางรากฐานมาจากครอบครัวและสถาบันการศึกษา ดังนั้นการทราบถึงความผูกพันต่อครอบครัวด้านใดที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล จะเป็นข้อมูลสำหรับผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และผู้บริหารสถานศึกษา ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร ตลอดจนการนำไปกำหนดกลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากรที่สำคัญของประเทศชาติต่อไป

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

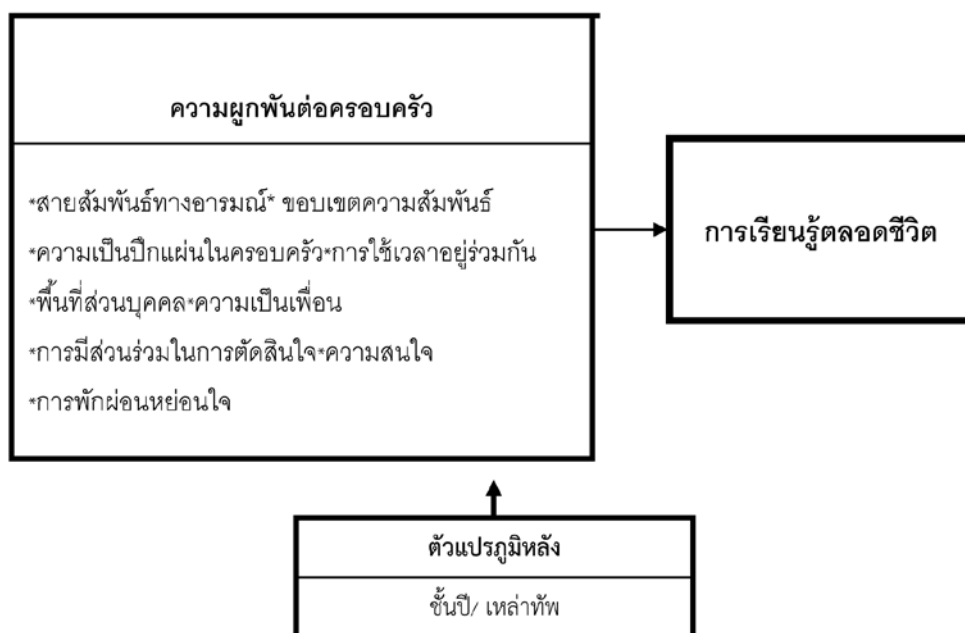
ผลงานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร และทราบว่าความผูกพันต่อครอบครัวด้านใดที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน โดยจัดกิจกรรมที่จะช่วยเพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ เพิ่มความกลมเกลียวและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้มากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ในสถาบันการศึกษาทั้งในห้องเรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงเป็นช่องทางที่ช่วยเพิ่มโอกาสที่ดีให้กับผู้เรียนในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อน ระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง และระหว่างครูกับศิษย์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. เพื่อทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารจากความผูกพันต่อครอบครัว

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยพัฒนารอบแนวคิดในการวิจัยมาจากแนวคิดเซอคัมเพลกซ์ (Circumplex Model of Marital and Family System) ของอลสันและคณะ (Olson, et al., 1979) ซึ่งเป็นแนวคิดที่อธิบายถึงความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล ออลสันพัฒนาแนวคิดอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงว่าระหว่าง ทฤษฎี การวิจัย และนำไปสู่การปฏิบัติ แนวคิดนี้อธิบายถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับหน้าที่ของครอบครัว สำหรับงานวิจัยฉบับนี้สนใจศึกษาในมิติของความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากมีงานวิจัยที่แสดงถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของความผูกพันภายในครอบครัวกับความสามารถในการเรียนรู้ (ฉวีรัตน์ สิริศิริอรธร, 2552) รวมถึงการแสดงผลพฤติกรรมที่เหมาะสมของบุคคลโดยเฉพาะในวัยรุ่น (Shalhevet, et al. 2009 ; ชาญณี จงลิพันธ์, 2557) ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเกี่ยวข้องกันระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังกรอบแนวคิดงานวิจัยต่อไปนี้

สมมติฐานการวิจัย

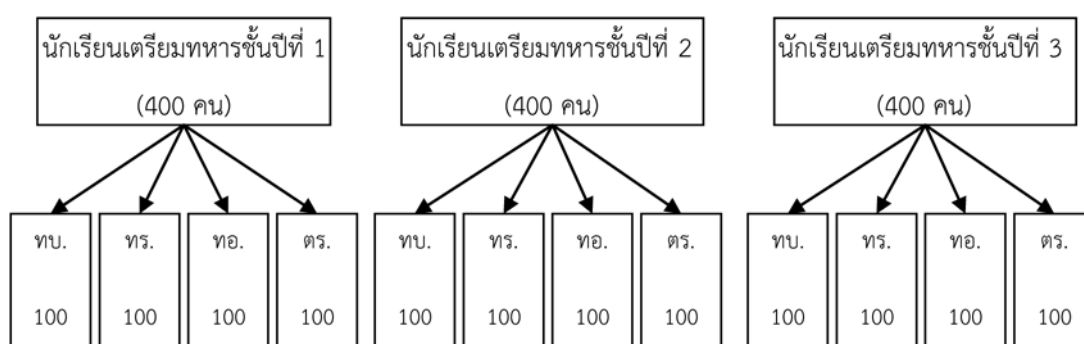
1. ความผูกพันต่อครอบครัว ประกอบด้วย สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ขอบเขตความสัมพันธ์ ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว การใช้เวลาอยู่ร่วมกัน พื้นที่ส่วนบุคคล ความเป็นเพื่อน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความสนใจ และการพักผ่อนหย่อนใจ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ความผูกพันต่อครอบครัว ประกอบด้วย สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ขอบเขตความสัมพันธ์ ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว การใช้เวลาอยู่ร่วมกัน พื้นที่ส่วนบุคคล ความเป็นเพื่อน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความสนใจ และการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารได้

วิธีการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่ม

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนเตรียมทหาร ชั้นปีที่ 1-3 ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวนทั้งสิ้น 1,151 คน การออกแบบการสุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ 2 ขั้นตอน (2 Stages Stratified Random Sampling) และการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ชั้นภูมิแรกเป็นชั้นปี ได้แก่ ปี 1 ปี 2 และปี 3 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นภูมิย่อยให้มีสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ชั้นภูมิละ 400 คน ชั้นภูมิที่สองเป็นเหล่าทัพ จำนวน 4 เหล่าทัพ ได้แก่ ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และตำรวจ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 300 คน ลักษณะการแบ่งชั้นภูมิและจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นภูมิมีดังนี้

จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ทั้งหมด 1,200 คน เนื่องจากบทความวิจัยนี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยบางส่วนจากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ขนาดเหมาะสมและเพียงพอต่อการนำไปใช้วิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วยโปรแกรมลิสเรล ซึ่งจำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่พอสมควร โดยทั่วไปอัตราส่วนระหว่างหน่วยตัวอย่างและจำนวนพารามิเตอร์หรือตัวแปรควรเป็น 20 ถึง 40 หน่วยตัวอย่าง ต่อ 1 ตัวแปร (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2538, น.46 อ้างอิงจาก Gold, 1980, p.163) ดังนั้น 20 เท่าของตัวแปรสังเกตในงานวิจัย คือ $20 \times 43 = 860$ ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้จำนวน 1,200 คน ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาตรวจวัดที่ตอบคำถามครบทุกข้อและสามารถนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้ จำนวน 1,151 คน คิดเป็นร้อยละ 95.92

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ความผูกพันต่อครอบครัว หมายถึง การเห็นคุณค่า การให้ความสนใจ ความห่วงใย ความใกล้ชิด การมีความรู้สึกยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความผูกพันต่อครอบครัว ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ด้านขอบเขตความสัมพันธ์ ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านความสนใจ และด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การวัดความผูกพันต่อครอบครัวใช้มาตรวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวคิดเชอคัมเพลกซ์ของอลสันและคณะ (Olson, et. al., 1979) มาตรวัดมีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 ระดับ ตั้งแต่ “เป็นประจำ” ถึง “ไม่เคยเลย” ผู้ที่ได้คะแนนสูงกว่าแสดงว่ามีความผูกพันต่อครอบครัวมากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า

การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากการริเริ่มและตั้งใจของผู้เรียนเอง บุคคลจะวางแผนการแสวงหาความรู้ตามความต้องการ ความสนใจ ให้ตนเองมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยพยายามพัฒนา ปรับปรุง ความรู้ความสามารถของตนอย่างต่อเนื่อง และมีทักษะการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิตวัดได้จากทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน ตัวแปรนี้วัดโดยใช้มาตรวัด “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของ เรวดี ทรงเที่ยง และ อนุ เจริญวงศ์ระยับ (2550) มาตรวัดมีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 ระดับ ตั้งแต่ “เป็นประจำ” ถึง “ไม่เคยเลย” ผู้ที่ได้คะแนนมากกว่าแสดงว่ามีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตสูงกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า

3. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ (1) มาตรวัดความผูกพันต่อครอบครัวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองตามแนวคิดเชอคัมเพลกซ์ของอลสันและคณะ (Olson, et al., 1979) จำนวน 43 ข้อ ประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ด้านขอบเขตความสัมพันธ์ ด้านความ

เป็นปึกแผ่นในครอบครัว ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านความสนใจ และด้านการพักผ่อนหย่อนใจ (2) มาตรวัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 36 ข้อ

ผู้วิจัยนำมาตรวัดไปทดลองใช้กับนักเรียนเตรียมทหารจำนวน 200 คน หาคุณภาพรายข้อของมาตรวัดความผูกพันต่อครอบครัวเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item-Total Correlation) อยู่ระหว่าง 0.274 ถึง 0.738 มีค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดความผูกพันต่อครอบครัวทั้ง 9 ด้าน อยู่ระหว่าง 0.683-0.806

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ติดต่อโรงเรียนเตรียมทหารในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
2. เตรียมมาตรวัด วางแผนดำเนินการเก็บข้อมูลและผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเอง
3. อธิบายให้นักเรียนเข้าใจวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับจากการทำมาตรวัด
4. อธิบายวิธีตอบมาตรวัดให้นักเรียนเข้าใจก่อนลงมือทำแบบสอบถาม
5. คัดเลือกมาตรวัดฉบับที่มีคำตอบสมบูรณ์ และนำมาตรวัดมาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 และทำการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2

ผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยทดสอบสมมติฐานเพื่อตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการวิจัยพบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ดังตาราง 1

ตาราง 1 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

	FC1	FC2	FC3	FC4	FC5	FC6	FC7	FC8	FC9	LLsum
FC1		.186**	.308**	.366**	.198**	.410**	.466**	.472**	.399**	.345**
FC2			.405**	.366**	.247**	-.201**	.049	.021	.230**	.124**
FC3				.497**	.273**	.015**	.302**	.319**	.378**	.303**
FC4					.401**	.135**	.348**	.260**	.340**	.257**
FC5						.108**	.189**	.150**	.191**	.149**
FC6							.419**	.487**	.232**	.243**
FC7								.581**	.449**	.342**
FC8									.496**	.370**
FC9										.304**

** $p > .01$, หมายเหตุ: LL_{SUM} = การเรียนรู้ตลอดชีวิต, FC1= ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์, FC2=ด้านขอบเขตความสัมพันธ์, FC3=ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว, FC4 =ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน, FC5 =ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล, FC6 =ด้านความเป็นเพื่อน, FC7 =ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ, FC8=ด้านความสนใจ, FC9 = ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ

2. เพื่อทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารจากความผูกพันต่อครอบครัว ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ทั้งชนิดโดยรวม (Enter) และเป็นขั้น (Stepwise) ผลการวิจัยพบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ด้านขอบเขตความสัมพันธ์ ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านความสนใจ และด้านการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถร่วมกันทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารได้ร้อยละ 21.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สำหรับผลการทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหาร โดยใช้ความผูกพันต่อครอบครัวทั้ง 9 ด้าน เมื่อจำแนกตามชั้นปีและเหล่าทัพ พบผลการวิจัยดังตาราง 2

ตาราง 2 ผลการทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตในกลุ่มตัวแปรย่อย เมื่อจำแนกตามชั้นปีและเหล่าทัพ

ตัวแปรภูมิหลัง	จำนวน (คน)	ปัจจัยจิตลักษณะ		
		R ² %	ตัวทำนาย	β
รวม	1,151	13.7	8, 3, 1, 7	.176, .163, .157, .117
ชั้นปีที่ 1	420	19.7	8, 3, 7, 6, 5	.232, .178, .137, .119, .092
ชั้นปีที่ 2	388	12.9	1, 8, 9	.243, .149, .127
ชั้นปีที่ 3	343	15.4	1, 8, 3	.224, .211, .189
ทัพบก	499	15.4	8, 3, 1, 6	.192, .210, .165, .120
ทัพเรือ	157	14.1	9, 4	.331, .176
ทัพอากาศ	179	17.6	7, 1	.306, .291
ตำรวจ	366	13.8	8, 3, 1	.196, .212, .178

หมายเหตุ : ความผูกพันทางอารมณ์ทั้ง 9 ด้าน แทนด้วยตัวเลขต่อไปนี้

1 = ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์	2 = ด้านขอบเขตความสัมพันธ์	3 = ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว
4 = ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน	5 = ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล	6 = ด้านความเป็นเพื่อน
7 = ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	8 = ด้านความสนใจ	9 = ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ

เมื่อแยกวิเคราะห์ตามตัวแปรภูมิหลัง ได้แก่ ชั้นปีและเหล่าทัพ พบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เป็นลำดับแรกในกลุ่มรวม และเป็นตัวทำนายเกือบทุกกลุ่มย่อย ได้แก่ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านความสนใจ สำหรับความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายทั้งในกลุ่มรวม เข้ามาเป็นลำดับแรกบางกลุ่มย่อย และพบว่าเป็นตัวทำนายเกือบทุกกลุ่มย่อยในลำดับรองลงมา คือ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลจากข้อค้นพบของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการวิจัยพบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1

ผลการวิจัยที่พบว่าความผูกพันต่อครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความผูกพันต่อครอบครัว เป็นความห่วงใยความใกล้ชิดระหว่างสมาชิกครอบครัว การมีความรู้สึกยึดเหนี่ยวแนบแน่นทางอารมณ์ระหว่างกัน การให้ความสนใจ การเห็นคุณค่า และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน หากผู้ที่อยู่ในวัยเรียนมีรากฐานทางครอบครัวที่เข้มแข็งก็จะช่วยให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ดีตลอดทั้งชีวิต (Shalhevet, et al. 2009 : 67-75) สอดคล้องกับแนวคิดของ โกลด์เนอร์ และโกลด์เนอร์ (Gouldner & Gouldner, 1963, p.52) อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวว่า บิดามารดาที่ให้ความรัก ความสนใจ สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในบ้านและเห็นความสำคัญของลูก ผลที่ตามมา คือ ทำให้ลูกเป็นคนที่มีความร่วมมือ มีอารมณ์มั่นคง ระวัง มีความรับผิดชอบ ขยันหมั่นเพียร เป็นมิตร ซื่อสัตย์ มีความมั่นใจในตนเองและ

รับรู้ตนเองได้ตรงตามความเป็นจริง ผลการวิจัยนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกับผลการวิจัยของ จักรวิณั ลิทธิศิริอรรด (2552, น.64-65) ที่พบว่าปัจจัยเชิงสาเหตุด้านสภาพแวดล้อมในครอบครัวส่งผลทางตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยเฉพาะสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนกับสมาชิกในครอบครัว การที่ผู้เรียนมีสัมพันธภาพที่ดีกับสมาชิกในครอบครัวสูงจะส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้นด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 เพื่อทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารจากความผูกพันต่อครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ ด้านขอบเขตความสัมพันธ์ ด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ด้านการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ด้านพื้นที่ส่วนบุคคล ด้านความเป็นเพื่อน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านความสนใจ และด้านการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถร่วมกันทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียนเตรียมทหารได้ร้อยละ 21.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 เมื่อแยกวิเคราะห์ตามตัวแปรภูมิหลัง ได้แก่ ชั้นปีและเหล่าทัพ พบว่าความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เป็นลำดับแรกในกลุ่มรวม และเป็นตัวทำนายเกือบทุกกลุ่มย่อย ได้แก่ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านความสนใจสำหรับความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายลำดับรองลงมาในกลุ่มรวม และเป็นตัวทำนายในหลายกลุ่มย่อย คือ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และความผูกพันต่อครอบครัวด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว

จากผลการวิจัยที่พบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เป็นลำดับแรกในกลุ่มรวม และเป็นตัวทำนายเกือบทุกกลุ่มย่อย คือ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านความสนใจ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความสนใจเป็นการแสดงออกถึงความชอบและพอใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน เช่น การทำงานอดิเรกหรือการทำกิจกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว (Olson, 2011, p.66) พิชณุ ลิ้มพะสูตร (2555, น.101-102) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ

พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยพบว่า การได้รับข้อมูลด้านความชอบหรือความพึงพอใจจากสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความคิดและการตัดสินใจของผู้เรียน โดยเฉพาะทัศนคติต่อสถาบันการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถทำนายกับพฤติกรรมการเรียนรู้ ดังนั้น การที่นักเรียนเตรียมทหารได้เข้าเรียนในสถาบันการศึกษาที่ตนเองและครอบครัวสนใจก็จะยิ่งช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น และเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่างๆ ของสถาบันการศึกษาด้วยดี (ชลดา ยอดอ่วม, 2552 ; ณัฐพล แยมสะอาด, 2551)

ความผูกพันต่อครอบครัวที่เป็นตัวทำนายลำดับรองลงมาในกลุ่มรวม และเป็นตัวทำนายในหลายกลุ่มย่อย คือ ความผูกพันต่อครอบครัวด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และความผูกพันต่อครอบครัวด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ผลการวิจัยที่พบว่าความผูกพันต่อครอบครัวด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ส่งผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ เป็นพฤติกรรมที่สมาชิกในครอบครัวแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใย ความชื่นชมยินดีต่อกัน ตลอดจนการสนับสนุนช่วยเหลือกัน การให้กำลังใจกันและกัน ทั้งในช่วงเวลาที่ยากลำบาก หรือเมื่อสมาชิกประสบความสำเร็จ (Olson, 2011, p.64) ดังนั้น การที่สมาชิกในครอบครัวแสดงความรัก ความอบอุ่น ให้ความเอาใจใส่ ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนมีความใกล้ชิดกัน จะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันระหว่างกัน บุคคลจะรู้สึกว่าเป็นที่รักและเป็นที่ต้องการจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้านเป็นไปอย่างเหมาะสม (ลำเจียก กำธร, 2548, น.15) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พิชณุ ลิ้มพะสูตร (2555, น.100) ที่พบว่าการสนับสนุนของครอบครัวเป็นตัวทำนายพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และในงานวิจัยของ จักรวิณั ลิทธิศิริอรรด (2552, น.63-64) ก็พบผลความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงสาเหตุด้านสภาพแวดล้อมในครอบครัวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากผู้เรียนที่ได้รับการสนับสนุน หรือช่วยเหลือจากสมาชิกในครอบครัวทางด้านอารมณ์ ข้อมูลข่าวสาร

คำแนะนำ เงิน เวลา และวัตถุดิบของต่างๆ จะช่วยให้นักศึกษามีสมาธิ หรือมีความเพียรพยายามในการเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งของตนเองและความคาดหวังของครอบครัว โดยมีงานวิจัยที่สนับสนุนว่าการสนับสนุนของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเรียน เช่น งานวิจัยของพระชลภัช คุณวีโร (2552) หรืองานวิจัยของพระอดิศักดิ์ ยางธิสาร (2551)

สำหรับผลการวิจัยที่พบว่าความผูกพันต่อครอบครัวด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวเป็นตัวทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว เป็นการรวมกำลังกันทั้งครอบครัวในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ด้วยกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความกลมเกลียวกันของสมาชิกในครอบครัว ไม่รู้สึกแบ่งแยกแตกสามัคคี (Olson, 2011, p.64-80 ; Olson, & Gorall, 2003, p.556-558 ; Olson, 2000, p.144-167) ซึ่งความผูกพันต่อครอบครัวด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวนั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นไปได้ที่นักเรียนเตรียมทหารนำความรู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมจากโรงเรียนไปใช้กับครอบครัวและในชีวิตประจำวัน เพราะสภาพแวดล้อมในครอบครัวก็มีผลต่อการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวด้วย (จรัญรัตน์ สิทธิศิริอรอด, 2552, น.64-65 ; ขญานี จงลีพันธ์, 2557, น.64-66) สอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับความผูกพันต่อครอบครัวของชินสมุล อุกฤษฏ์วิริยะ (2543, น.9) ที่พบว่า ประสพการณ์ของแต่ละคนในระบบครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกอื่นๆ ภายในครอบครัวทางกายภาพและจิตใจ ทั้งในสภาวะที่มีกำลังใจหรือท้อถอย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่พบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะความผูกพันต่อครอบครัวด้านความสนใจ ด้านสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และด้านความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ที่

สามารถทำนายการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เป็นลำดับแรกๆ ดังนั้น การที่บุคคลเข้าเรียนในสถาบันเดียวกันหรือสาขาวิชาเดียวกันก็แสดงถึงการมีความสนใจร่วมกัน กิจกรรมระหว่างเรียนก็จะได้ช่วยเพิ่มโอกาสให้บุคคลได้สร้างสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ และช่วยให้ผู้เรียนมีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ในสถาบันการศึกษาทั้งในห้องเรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงเป็นช่องทางที่ช่วยเพิ่มโอกาสที่ดีให้กับนักเรียนในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อน ระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง และระหว่างครูกับศิษย์ ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นสถาบันที่ช่วยส่งเสริมความผูกพันระหว่างบุคคล เพราะโรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สอง และครูก็เปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สอง ความผูกพันที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนี้จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมผู้เรียนให้มีความสนใจใฝ่รู้ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะต้องเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติสืบไป

จากผลการวิจัยข้างต้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป คือ (1) การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากนักเรียนเตรียมทหารที่เรียนอยู่ในระดับชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และ ปีที่ 3 ซึ่งเป็นคนละคนกัน จึงเป็น “การศึกษาภาคตัดขวาง”(Cross Sectional Studies) ดังนั้น ความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างชั้นปี ไม่ว่าจะเป็นเพิ่มขึ้นหรือลดลงจึงไม่ใช่ข้อมูลที่มาจากผู้ตอบคนเดียวกัน การวิจัยครั้งต่อไปอาจทำ “การศึกษาระยะยาว”(Longitude Studies) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเดียวในช่วงเวลาต่างๆ กัน เพื่อที่จะได้เห็นพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่เรียนอยู่ในโรงเรียนเตรียมทหาร และ (2) การต่อยอดงานวิจัยเกี่ยวกับความผูกพันต่อครอบครัวต่อไป อาจศึกษาวิจัยหลายๆ มิติพร้อมๆ กัน เพราะผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าความผูกพันต่อครอบครัวในกลุ่มย่อย คือ ชั้นปี บางด้านมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปอาจหาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อครอบครัวและ/หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับตัวแปรอื่นและ/หรือในกลุ่มอื่นๆ

รายการอ้างอิง

- จรัสวิทย์ สิทธิศิริวรณ. (2552). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยเชิงเหตุและผลของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชลดา ยอดอ่วม. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนที่เหมาะสมวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชญาณี จงลีพันธ์. (2557). ความผูกพันต่อครอบครัวและการปรับตัวทางสังคมของวัยรุ่น. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชื่นสมล อุกฤษฏ์วิริยะ. (2543). อิทธิพลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสื่อทัศนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารศาสตรบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐพล แยมสอาด. (2551). การศึกษาตัวแปรเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษา 2 กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติที่ใช้ในการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2538). ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (Lisrel) สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิษณุ ลิ้มพะสุตร. (2555). พฤติกรรมการตั้งใจเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรีภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระชลภัช คุณวิโร. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อวิริยะในการเรียนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนธีรภานท์ บ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระอดิศักดิ์ ยางธิสาร. (2551). ปัจจัยที่ส่งผลต่อนิสัยการเรียนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ รัชดา กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เรวดี ทรงเที่ยง และ อนุ เจริญวงศ์ระยับ. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลำเจียก กำธร. (2548). ความผูกพันในครอบครัว ความเชื่อที่ไร้เหตุผล และภาวะซึมเศร้าของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- Gouldner, A.W. & Gouldner, H. P. (1963). *Modern Sociology*. New York : Harcourt Brace and World.
- Olson, D. (2011). FACES IV and the Circumplex Model : Validation study. *Journal of Marital and Family Therapy*. 37 (1) : 64-80.
- Olson, D.H. & Gorall, D.M. (2003). *Circumplex Model of Marital and Family Systems*. Nomal Family Processes (3). New York : Guilford : 514-547.
- Olson, D.H. (2000). Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22 : 144-167.
- Olson, D.H., Russell, C.S. & Sprenkle, D.H. (1979). *Circumplex Model : Systemic Assessment and Treatment of Families*. New York : Haworth Press.
- Shalhevet, A., & et al. (2009). Grandparenting and Adolescent Adjustment in Two-Parent Biological, Lone-Parent, and Step-Families. *Journal of Family Psychology*. 23(1) : 67-75.